

Лекція №4

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЇ

Основні напрями психології

Біхевіоризм (від англ. поведінка) – напрям в сучасній американській психології, який заперечує свідомість як предмет пізнання і зводить психіку до різних форм поведінки.

Всі психічні явища зводяться до реакції організму.

Основний метод – спостереження і опис реакції організму у відповідь на подразнення навколишнього середовища.

Передумовами виникнення біхевіоризму стали:

а) дослідження умовних рефлексів;

б) розвиток зоопсихології.

Д. Уотсон (1878-1958)

в 1913 році вийшла книга про психологію як науку про поведінку.

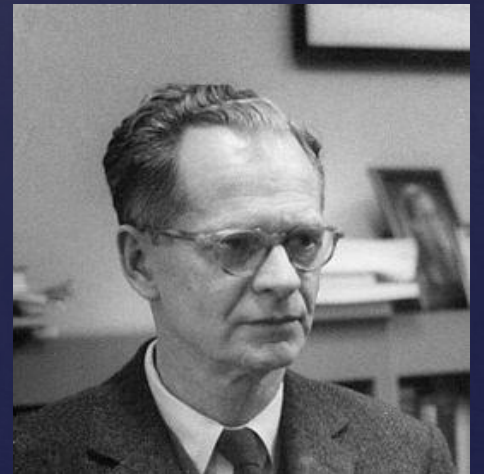
**Основними науковими
поняттями стали:**

- **Стимул** – подразник із зовнішнього світу.
- **Реакція** – відповідь на подразнення.
- **Зв'язок** – асоціація (конексія) між стимулом і реакцією.

? *Е. Торндайк* (1874-1949) – сам не біхевіорист, але розробив принципи поведінки, що стали законами біхевіоризму

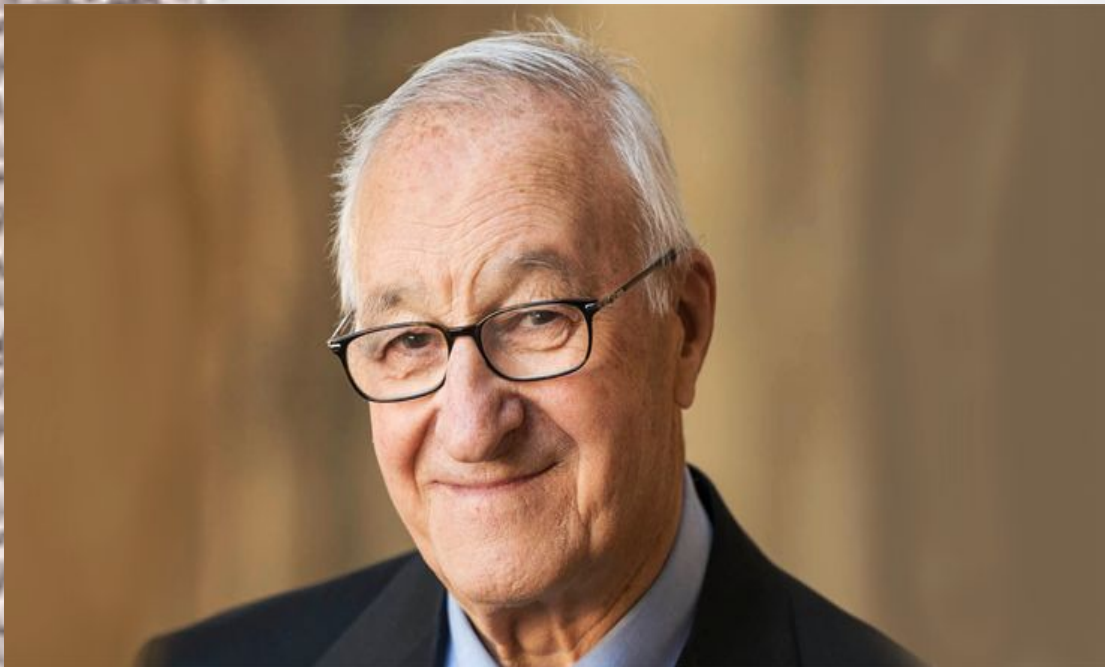

Б.Ф. Скіннер (1904-1990) – вважав, що переживання, страждання – це фікції, які в науці не існують.

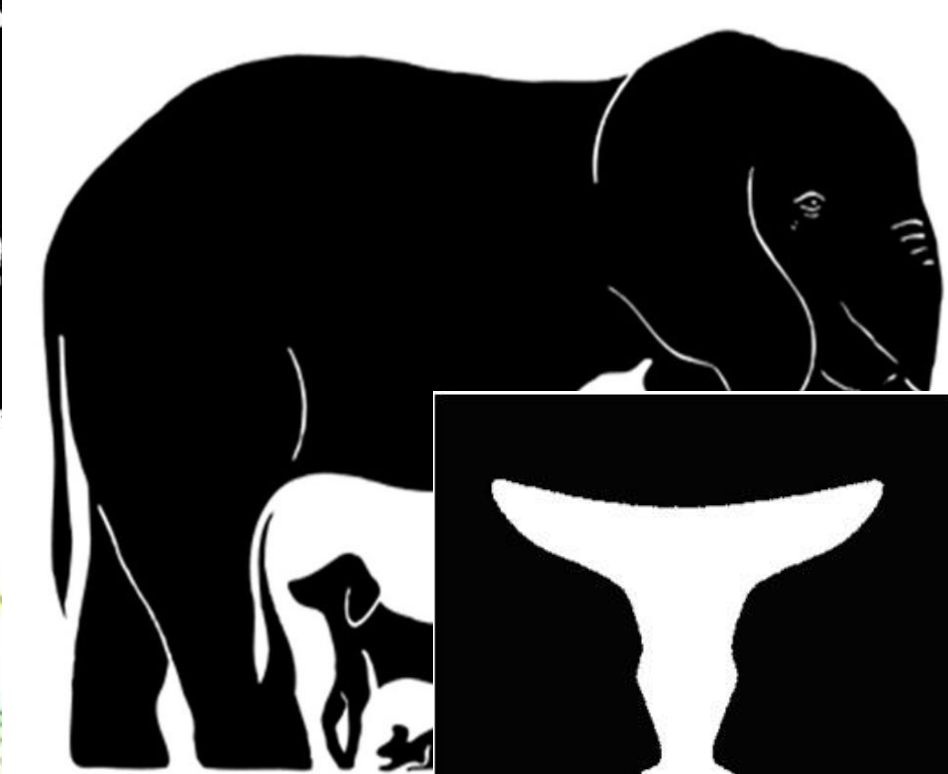
**Соціобіхевіоризм:
ЛЮДИНА ОВОЛОДІВАЄ
ПОВЕДІНКОЮ ШЛЯХОМ
СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ДОСВІДОМ
ІНШИХ)**

А. Бандура

- ◎ **Гештальт-терапія (від нім. образ, структура, цілісна форма, конфігурація) – це напрям в ідеалістичній психології, що виник в Німеччині на початку ХХ століття і основним принципом психології висунув **цілісне об'єднання психічного життя, що не зводиться до суми складових частин.****

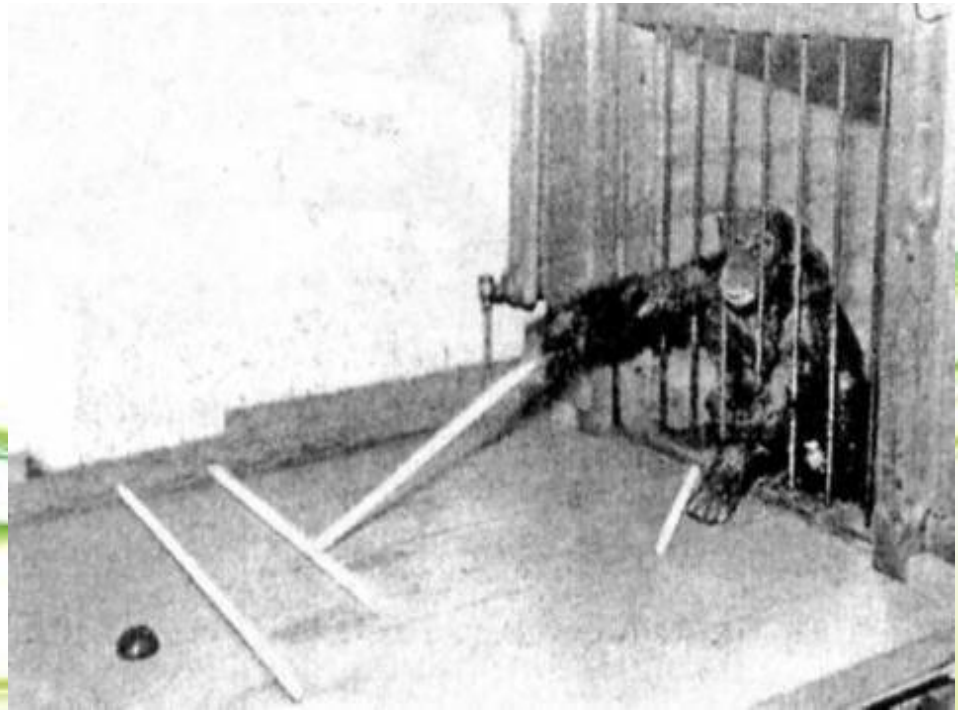

М. Вертгеймер описав
фі-феномен

(дві точки, які по чергово
засвідчуються, сприймаються
нами як дуга),
поняття фігури і фону.

К. Левін – автор **«теорії поля»**.

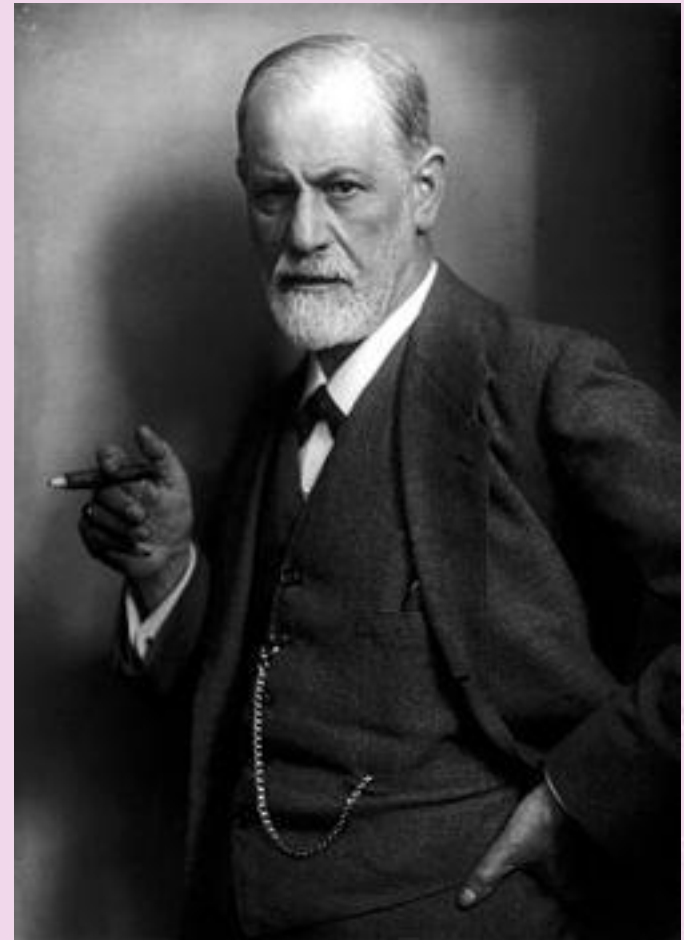
- Дослідження інтелекту проводились на тваринах (шимпанзе, за **Келлером**, розв'язувало задачу шляхом інсайту – схвачування, розуміння; за Торндайком – шляхом проб і помилок).

- ◎ **Інсайт (від англ. розуміння, догадка)** – це різкий перехід від проб і помилок до доцільних дій при вирішенні завдань.
- ◎ У гештальтпсихології інсайт – це вирішення завдань "з ходу", без хаотичних спроб і пошуків.

З.Фройд (1856-1939) – австрійський психіатр.
У 20-их роках ХХ століття вчення набуло
найбільшого поширення.

- ◎ **Психоаналіз (фрейдизм)** – полягає у виявленні і аналізі **підсвідомих** психічних переживань, що лежать в основі всієї психічної і суспільної діяльності людей. Психоаналіз – це динаміка відносин між свідомим та несвідомим.

В структурі особистості Фройд звернув увагу на **підсвідоме і** взяв його як об'єкт дослідження.

Причина психічних захворювань може бути вивчена шляхом психоаналізу.

Завдання психоаналітика – допомогти людині, яка страждає, зрозуміти дійсну причину її страждань, перевести їх в сферу свідомого, пережити явище катарсису (очищення, звільнення від страждань).

? Фройд описав потяг до одного з батьків протилежної статі (ситуація хлопчика: **Едіпів комплекс** – Едіп вбив батька, щоб одружитись з власною матір'ю; ситуація дівчинки: **комплекс Електри** – помста за смерть батька). З віком наступає ідентифікація з батьком чи матір'ю.

- ? *Розвиток особистості Фрейда виводив із **вроджених інстинктів**:*
- ? ***Продовження роду** (лібідо – ступінь вищого прояву статевого потягу, **Ерос**).*
- ? ***Збереження життя** (страх смерті, **Танатос**).*

Всю творчість фрейдисти
виводили із подавленої чи
заміненої сексуальності
(явище сублімації)

▣ *Неофрейдизм* – один із напрямів психології, що опирається на ідеї психоаналізу Фроїда, але заперечує або переглядає пансексуалізм .

▣ В центрі дослідження неофрейдизму залишається *проблема підсвідомого, хоч і підкреслюється залежність формування характеру людини від соціальних умов, міжіндивідуальних і сімейних відносин.*

Неофрейдисти:

Альфред Адлер

Карл Густав Юнг

Карен Хорні

Генрі Саллівен

Еріх Фромм

Неофрейдисти вважали, що підсвідомо людині даються різноманітні "комплекси" – стійкі негативні явища.

- ▣ А. Адлер (основоположник «Індивідуальної психології») зазначав, що від народження у дитини є почуття **власної неповноцінності**, яке вона прагне подолати.
- ▣ Головна ідея – *підсвідоме прагнення до досконалості, яке реалізується 2 шляхами: конструктивним (самоствердження на благо інших), деструктивним (знищення інших та їх експлуатація).*

? *К.Юнг (1875-1961) – представник аналітичної психології. В центрі людської індивідуальності є “комплекс Я”, з яким пов’язані два типи підсвідомого:*

Особисте – набуте людиною в ході індивідуального досвіду.

Коллективне – передане по спадковості, що виражає суспільний досвід.

- *Юнг ввів поняття про два типи особистості:*
- *інтроверт – пошук причин поведінки в собі;*
- *екстраверт – відгук на зовнішні впливи і пошук в них пояснення своїй поведінці.*

Карл Густав Юнг поділив людей на такі типи:

- ◎ **Мислительний** або інтелектуальний
- ◎ **Емоційний** або сентиментальний
- ◎ **Чутливий** або сенситивний
- ◎ **Інтуїтивний**

**Вважав душу
безсмертною**

**Е. Фромм (1900-1980) –
представник
гуманістичного
психоаналізу**

вважав, що характер створюється суспільством, обставинами життя; де подавлюється свобода особистості там виникають **патологічні характери:** конформізм, садизм, схильність до руйнування

Порушив питання набуття особистістю психологічної свободи.

К. Хорні (1885-1952)

представник теорії

«Культурно-філософська психопатологія».

Вихідний момент в розвитку особистості –

«основна (базова) тривога».

Три основні тенденції особистості:

? – прагнення до людей;

? - спрямованість від людей (одинокість);

? - спрямованість проти людей (агресія).

Г. Салліван (1892-1949)
– творець теорії «міжособистісної психіатрії». Розробляв проблеми взаємовідносин особистості і соціуму.

? *В. Райх (1897-1957)*

? *в основі концепції – «оргонна енергія».*

? *Ввів поняття «сексуальна революція».*

? *Якщо будуть створені умови для природного вираження органної енергії, то не виникатиме сексуальних викривлень.*

? *Генетична психологія (від грецького "генус" – рід, походження) – галузь психології, що вивчає походження і розвиток основних форм психічної діяльності тварин і людини.*

? *Жан Піаже вивчав психічний розвиток дитини, її інтелект; показав як поступово у дитини розвивається здатність мислити логічно і виконувати відповідні операції в умі (задачі Піаже).*

В інтелектуальному розвитку дитини Піаже виділив три етапи:

? – сенсомоторний (від народження до півтора року);

? – етап конкретних операцій (1,5-11-13 р.р.);

? – етап оформлення операцій (13 і більше).

Розуміюча психологія (В.Дільтей).

Необхідно описувати і розуміти психіку людини на рівні інтуїції, розкривати смисловий зміст душевного життя людини, систему її цінностей. Хорошими психологами є письменники, актори, історики, лікарі, педагоги.

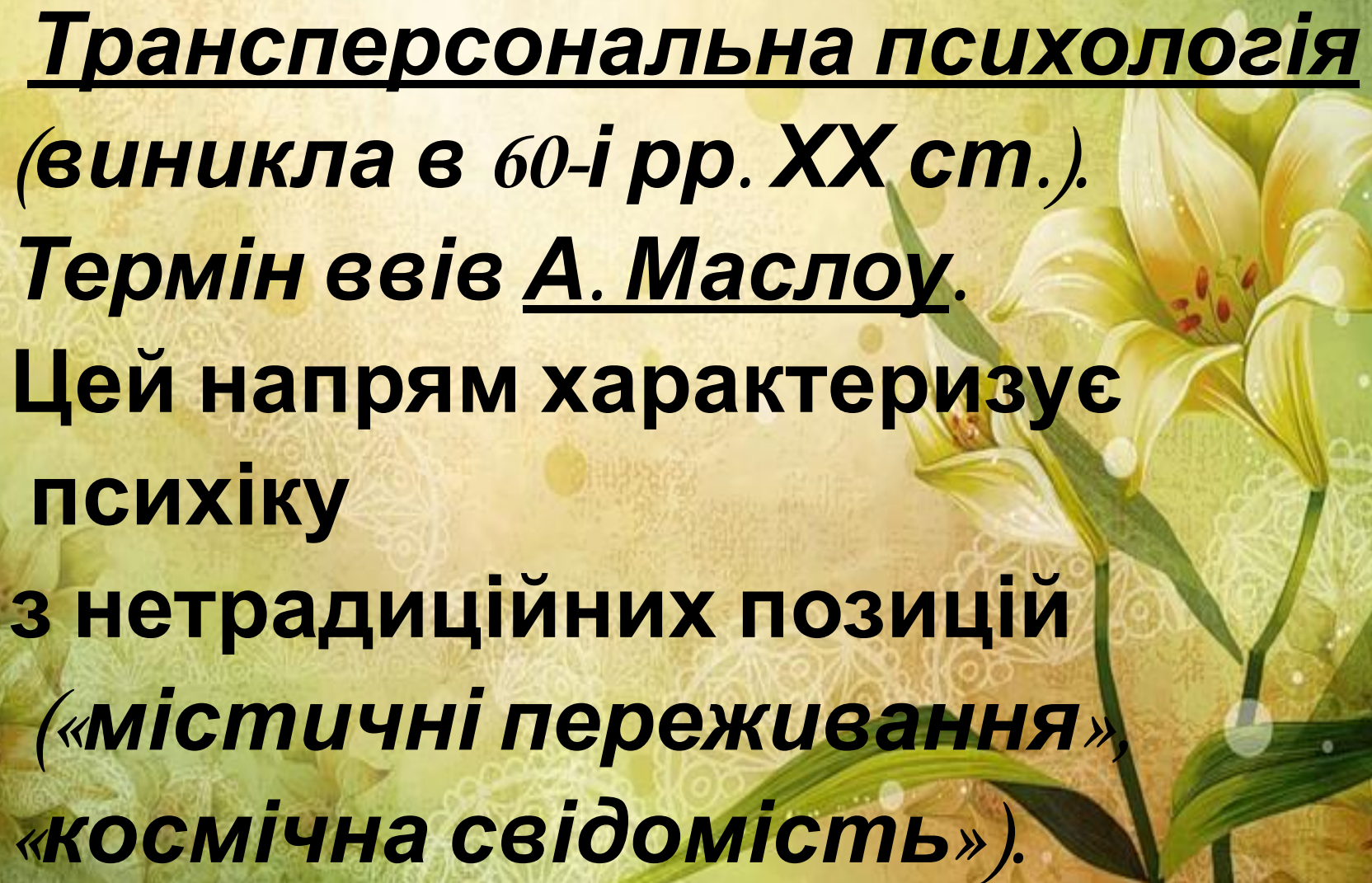

Когнітивна психологія

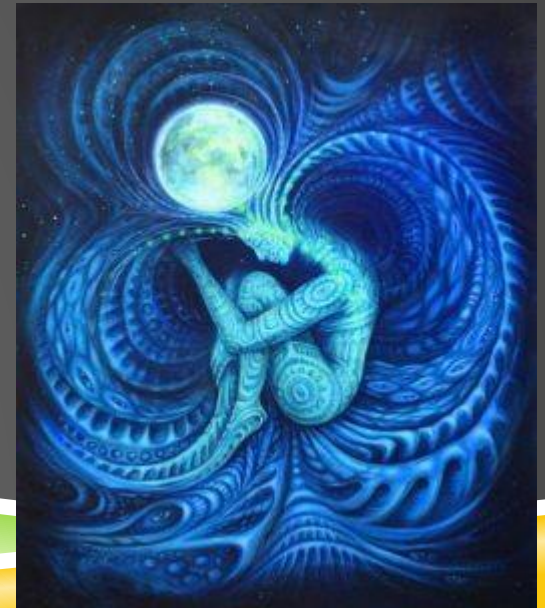
- цей напрям виник у зв'язку з розвитком інформатики, комп'ютерів, математичного програмування.
- Основне поняття когнітивної психології – **”схеми”** – це **план в голові людини збору інформації і програма її переробки**. Інформація збирається про об'єкти і події, які сприймаються органами чуття. Когнітивні схеми формуються в процесі індивідуального досвіду людини.

Трансперсональна психологія
(виникла в 60-і рр. ХХ ст.).
Термін ввів А. Маслоу.
Цей напрям характеризує
психіку
з нетрадиційних позицій
(«містичні переживання»,
«космічна свідомість»).

- ▶ Трансперсональна психологія – це психологія за межами особистості.
- ▶ Представник **Ст. Гроф**, який розробив метод **холотропного дихання** (холотропний – той, що веде до цілісності). Цей напрям передбачає **зміну стану свідомості**
- ▶ Особистість виходить за власні межі (**трансценденція**) і вступає в інші, більш цілісні відносини зі світом.

4. СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ІТЧИЗНЯНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

- ▶ Основоположником сучасної психології та фізіології по праву вважається

І.М.Сеченов (1829-1905)

- ▶ ***Наукова концепція базується на філософії, що бере свій початок від праць***
  - ▶ ***М.В. Ломоносова (1711-1765),***
  - ▶ ***А.А.Радіщева (1749-1800),***
  - ▶ ***В.Г. Белінського (1811-1840),***
  - ▶ ***А.І.Герцена (1812-1879),***
- ▶ ***М.Г. Чернишевського (1828-1889),***
- ▶ ***А.М. Добролюбова (1836-1861), які заклали основи матеріалістичного розуміння психіки.***

- ▶ *Ідеї Сеченова суттєво вплинули на праці*
  - ▶ **В.М. Бехтєрєва (1857-1927)**
  - ▶ **та І.П. Павлова (1849-1936),**

які займались вивченням рефлексорної діяльності (Бехтєрєв – поєднальні рефлекси, Павлов – умовні).

- ▶ **Перша психологічна лабораторія заснована Бехтєрєвим в Казані (базувалась на об'єктивних методах досліджень).**

Розвитку психології сприяли праці фізіологів
сеченовського напрямку:

М.Е. Віденського (1852-1922),

О.О. Ухтомського (1875-1942),

І.Р. Тарханова (1846-1905);

лікарів-клініків: *М.М. Ланге (1855-1921),*

О.Ф. Лазурського (1874-1917),

А.А. Токарського (1855-1901), в яких

розкривались закономірності роботи мозку,

особливості психічних проявів людини в нормі і

патології

На початку 20 століття склалась наступна ситуація:

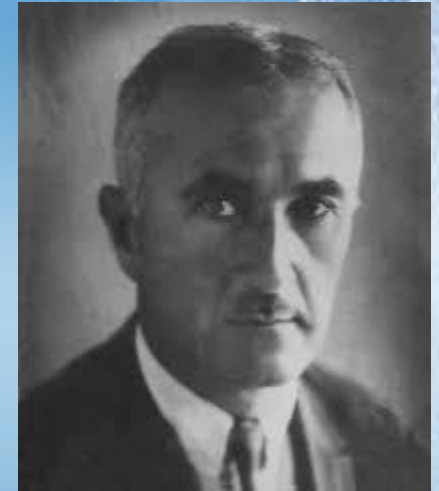
- ▶ – у вітчизняній фізіології були свої **досягнення і традиції**, на основі яких можна було б розробляти нове психологічне вчення;
  - ▶ зберігала свої позиції **суб'єктивна ідеалістична психологія** (Г.І. Челпанов);
  - ▶ починалась **криза в світовій психології**;
  - ▶ поширення набули напрямки психології: **біхевіоризм, гештальтпсихологія, психоаналіз.**

◎ Біхевіоризм,
гештальтпсихологія,
психоаналіз мали вплив на
таких вчених: біхевіоризм – **К.Н.
Корнілов, М.Я.Басов;**
гештальтпсихологія – група
психологів під керівництвом **Л.С.
Виготського;** психоаналіз – **О.Р.
Лурія.**

◎ **Перше покоління** вітчизняних вчених, які заклали теоретичні та методологічні основи психологічної науки (20-і рр. ХХ ст.)

◎ теорія **установки** – **Д.Н. Узнадзе**;

◎ **культурно-історична теорія** походження і розвитку психічних процесів **Л.С. Виготський**.

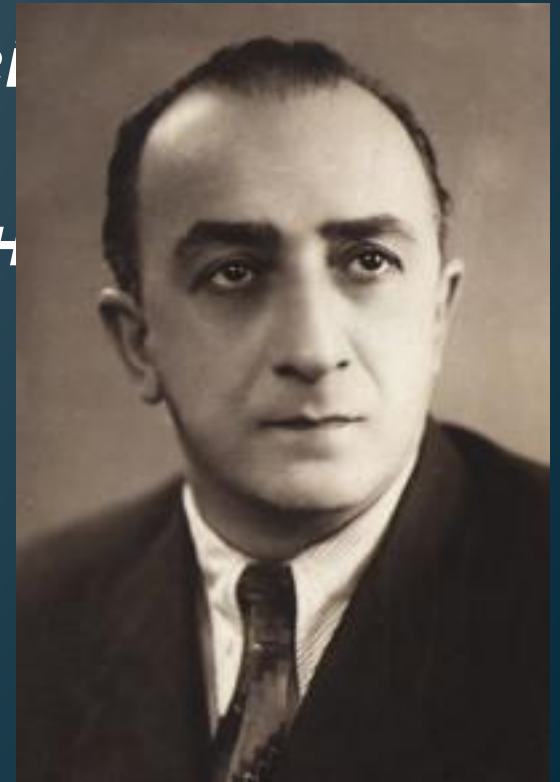
Друге покоління вчених (30-60 роки ХХ ст.):
Б.Г. Ананьєв, О.М. Леонтєв,
О.В. Запорожець, О.Р. Лурія, П.Я. Гальперін,
Д.Б. Ельконін, А.А. Смірнов.

Характерні риси цього етапу:

- ⊙ – концентрація вчених навколо **окремих шкіл** і напрямів, які довго існували незалежно один від одного;
- ⊙ – зосередженість досліджень на **вивченні пізнавальних процесів**: сприймання, пам'яті, мислення, уваги, мовлення.

Б.Г. Ананьєв – вивчав питання сприймання, психології педагогічної оцінки, загальні питання людинознавства.

Створив факультет психології Ленінградському університеті, підготував плеяду відомих вчених об'єднаних назвою „ленінградська школа”.

**С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонт'єв –
організували відділення і факультет психології
в Московському державному університеті ім.
М.В. Ломоносова.**

**С.Л. Рубінштейн підготував і опублікував працю
„Основи загальної психології”
(1942 р. – перше видання, 1946 – друге видання).**

О.М. Леонт'єв вніс вклад у теоретичну та
експериментальну розробку проблем
сприймання, пам'яті, свідомості, особистості і
психічного розвитку,
створив „теорію діяльності”.

С.Л. Рубінштейн

О.М. Леонтьев

III покоління вчених (70 роки ХХ ст. – по наш час):

- стираються границі між окремими школами, критичний аналіз і осмислення їх досягнень;
- **диференціація** психологічної науки і **виникнення нових напрямків** дослідження (соціальна психологія, психологія управління, космічна, військова, юридична, психологія спорту, політична, економічна);
- розширюються і поглиблюються **контакти між вітчизняними і зарубіжними психологами**;
- на перший план виходять проблеми **соціальної психології та психології особистості**;
- дослідження набувають **практичного характеру**;
- психологія здійснює **вплив на інші науки і сфери діяльності** людини: управління, політику, економіку, побутові і сімейні відносини;
- ставиться питання про **психологічну службу** та психологічні консультаційні пункти.

*Засновником психологічної
науки в Україні був
Григорій Силович Костюк
(1899-1982)*

**Упродовж 27 років Г.С.Костюк
був директором Науково-
дослідного інституту психології
МО України**

- В 1933 році видана праця ”**Педологія**”.
- В той час педологія була офіційно визнаною назвою для цілого ряду наукових напрямків, які вивчали дитину з **психологічного, педагогічного та анатомо-фізіологічного поглядів**. Підручник був по суті посібником з дитячої та педагогічної психології.

В **1939** році Костюк Г.С. видав **підручник** для педінститутів "**Психологія**".

Окремі розділи цього підручника написали українські психологи **П.Р. Чамата та Л.А.Гордон**.

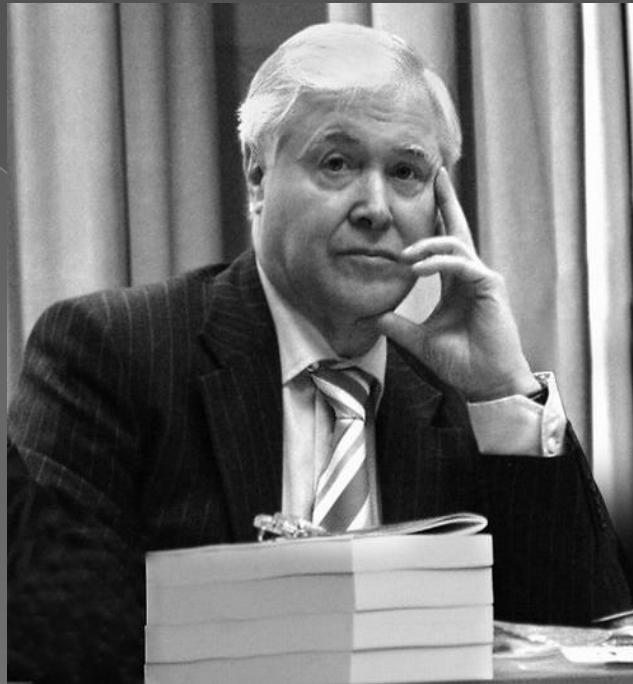
- В жовтні **1945** року було організовано Науково-дослідний інститут психології МО УРСР.
- Першим його директором був професор Костюк.
- У післявоєнні роки досліджував разом із своїми колегами **О.М.Раєвським, П.Р.Чаматою, Д.Ф. Ніколенком** проблему співвідношення навчання, виховання і розвитку.

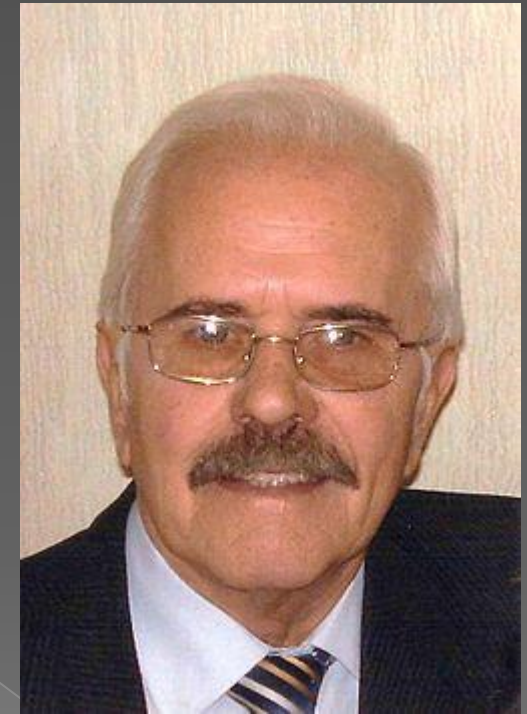
Видатні вчені-психологи початку XXI століття

**Балл
Георгій Олексійович**

**Максименко
Сергій Дмитрович**

**Боришевський
Мирослав Йосипович**

Титаренко
Тетяна Михайлівна

Татенко
Віталій Олександрович